

Ревакович М.,
 доктор філософії (Ph.D), викладач української літератури,
 Ратґерський університет – Нью-Брансвік,
 асоційований викладач факультету слов'янських мов та літератури
 Вашингтонського університету, США,
 e-mail: mariarewak@aol.com

НЬЮ-ЙОРК ВАСИЛЯ МАХНА: УКРАЇНСЬКИЙ ПОЕТ ЯК ГРОМАДЯНИН СВІТУ

У фокусі уваги авторки цієї статті – твори Василя Махна, написані ним після того, як він оселився в Нью-Йорку. На відміну від старшого, післявоєнного, покоління українських письменників-емігрантів, які часто знаходились під негативним впливом від переміщення, Василь Махно, стверджує авторка, знайшов свій дорослий літературний голос за межами України. Щоразу, коли думки повертають його до місця його походження, вони органічно вплітаються в контекст його життя в Нью-Йорку. Поет виявляє типову діаспорну культурну гібридність, у межах якої усвідомлення ним своїх східноєвропейських коренів незмінно вривається в його американське життя. Це виявляє художника, який розмірковує над двома паралельними дійсностями, що надзвичайно збагачують його. Письменник повною мірою використовує такі множинні культурні можливості та робить себе громадянином світу, який через мову одночасно відзначає своє українське етнічне походження.

Ключові слова: український поет; літературний Нью-Йорк; переміщення; культурна гібридність; українська діаспора.

Поет Василь Махно, котрий нині мешкає в Нью-Йорку, прибув до Сполучених Штатів Америки на постійне проживання з Тернополя у 2000 році. Такого роду переміщення загалом не сприяють творчій роботі, особливо для вже сформованих митців. Перед від'їздом до Америки у В. Махна було опубліковано чотири збірки поезій¹, але, як спробую тут довести, його поетичний голос вповні заявив про себе лише на еміграції, і проривною збіркою для нього були саме його поезії про Нью-Йорк. Збірки «38 віршів про Нью-Йорк і дещо інше» (2004 р.) та «Cornelia Street Café» (2007 р.), а навіть «Зимові листи» (2011 р.)², включають чимало віршів про адаптоване поетом місто. Махно пише також і про інші місцевості, в тому числі й про рідний йому Тернопіль³ чи Чортків⁴, де він

народився, та навіть інші українські й закордонні міста, у яких він побував, але, на мою думку, саме Нью-Йорк став тим головним інспіруючим стрижнем для його зрілої поетичної уяви. Усі згадані тут збірки демонструють його захоплення цим містом і його занурення в культурну багатогранність цієї найбільш космополітичної метрополії Америки. Поет оспівує Нью-Йорк із усіма злетами та падіннями⁵, і можна спочатку додати певну нерішучість, а чи навіть його нехоть до цього нового для нього міста, правдоподібно спричинені початковими труднощами пристосування й незavidними обставинами емігранта, проте невдовзі ці вагання були підмінені зростаючою прихильністю до нового місця проживання і чимраз більше помітним захопленням Нью-Йорком.

У нью-йоркському доробку поета можна виокремити три різні обличчя цього міста, яке він почав прискіп-

¹ Це збірки «Схима» (1993 р.), «Самотність Цезаря» (1994 р.), «Книга пагорбів та годин» (1996 р.) та «Лютневі елегії та інші вірші» (1998 р.).

² Насправді, немає збірки з еміграційного періоду поета, яка б не включала одного-двох віршів про Нью-Йорк. Найкращим прикладом цього є найостанніша поетична книга «Поет, океан і риба» (2019 р.), де у розділі «Нові вірші (2017–2018)» міститься вірш «Нью-йоркський снігопад». Проте, безумовно, нью-йоркські краєвиди домінують найбільше у збірках «38 віршів про Нью-Йорк і дещо інше» та «Cornelia Street Café».

³ Тут заслуговує на особливу увагу його збірка «Я хочу бути джазом і рок-н-ролом: вибрані вірші про Тернопіль і Нью-Йорк» (2013 р.), де поет переплітає вірші про Тернопіль, який застиг йому в пам'яті 80-ми та 90-ми роками, з віршами про сучасний йому Нью-Йорк.

⁴ Махно народився 1964 р. і перші роки свого дитинства провів у чортківському районі. Проте зріле життя найбільше пов'язує його з Тернополем. Саме там він отримав вищу освіту, закінчивши Тернопільський педагогічний інститут, і викладав у ньому аж до виїзду в Сполучені Штати Америки 2000 р.

⁵ Варто тут згадати, що, на відміну від старших колег із Нью-Йоркської групи, В. Махно досить систематично й закономірно обрав міську тематику Нью-Йорка. Літературний Нью-Йорк став для нього і поетичним матеріалом, і способом мігрантської адаптації. Про це я більш детально пишу в статті «Literature, Exile, Alterity: The New York Group of Ukrainian Poets» [11, с. 209–227].

ливо вивчати й надалі вивчає. Ці три обличчя, чи радше види міста, я називаю: текстуальний Нью-Йорк, етнічний Нью-Йорк і, так би мовити, щоденний Нью-Йорк. Я теж добаваю певну схильність В. Махна до наголошування соціального становища емігранта, як в історичному, так і в сучасному вимірах, але загалом у його віршах переважає пряме спостереження життя міста, яке в кінцевому рахунку, попри свою прозаїчність, перетворюється на поетичний коментар.

Коли говорити про текстуальний Нью-Йорк В. Махна, тоді цей мегалополіс набирає майже археологічного значення, бо поет начебто копає у верствах поетичного осаду, залишеного попередниками та сучасниками, притім бажаючи самому стати частиною цього осаду. Тут згадуються поети, які постійно проживали в Нью-Йорку або були там тільки тимчасовими гістьми, та все ж зуміли залишити по собі помітний літературний слід. Федеріко Гарсія Лорка, наприклад, виринає як центральна постать у збірці «Cornelia Street Café». У збірці Ф. Г. Лорки «Поет у Нью-Йорку» творчі імпульси базуються на прямих враженнях, які в багатьох випадках легко локалізувати. В. Махно йде далі: його прямі спостереження (часто названі й спрецизовані) також відіграють помітну роль, але ще більше вражає його присвоєння текстового Лорки. Це не тільки натяки на образи іспанського поета, як, наприклад, згадка про асирійського пса в поезії під таким же заголовком, але й сам Лорка стає героєм у поетичному світі В. Махна. Можна б навіть подумати, що Лорка стає для Махна таким гідом, як Вергілій для Данте у «Пеклі», як це влучно зауважив Богдан Рубчак у вступі до збірки [10, с. 13]. В. Махно виразно ідентифікується з іспанським поетом, коли каже, що:

він записував назви кав'ярень і театрів
вчив напам'ять числа вулиць
носив альпійські гірські костюми
платив музикам завжди більше
аніж вони того заслуговували

і слухав джаз мов заворожений
коли саксофоніст
виціловуючи лебедину шию саксофона
виблискував золотими браслетами
і коштовними перснями [7, с. 28].

В. Махно справді залюбки вивчає поетичні шари нью-йоркських мурів. Тому це не тільки Лорка, який гостював у Нью-Йорку в 1930-х роках, але й корінні американці, починаючи від іконічної постаті Волта Вітмена, а завершуючи Джоном Ешбері та Франком О'Гарі. Натякаючи на чільних представників американської Нью-Йоркської школи, В. Махно не оминає й Нью-Йоркської групи, тобто українських поетів-емігрантів, бо для нього текстуальний Нью-Йорк становить спільноту поетів різних поколінь і різних національностей. Вони інтертекстуально присутні в поезіях В. Махна, бо він сам їх воскресає до життя, згадуючи їхній внесок у культурне життя міста, або знаходить їхні нью-йоркські сліди, що надихають його наново їх поетично озвучувати.

Не менше уваги присвячує В. Махно етнічному Нью-Йорку. Це і єврейський Бруклін, і китайський Мангеттен (Chinatown), і український Іст-Віллідж (East Village), у кав'ярнях якого свого часу поети Нью-Йоркської групи запивали вином і дебатували про поезію. Локальна специфіка й атмосфера цих районів міста базуються в нью-йоркських поезіях В. Махна головню на спостереженні, яке витісняє ліричного героя й робить його часто непомітним, як ось у «Бруклінській елегії»:

щоранку пекарні єврейські відчиняють з п'їтьми
перше що добігає – схожий на прудкість лисиць –
запах цинамону – розтертих із цукром яєць –
до цегляних синагог – і це є початком зими
бо тісто пахне сосною і зірваний вчора жасмин
разом із часником і цибулею сигналить тобі з полиць
од сьомої починається ляцання металевих замків
іржання сабвею – перегуки вуличних продавців –
вантажники носять фрукти залежно від попиту й цін
і кавуни смугасті схожі на тигрів з боків
а гарбузи галувинські – на голівудських дів [3, с. 43].

Не завжди спостереження поета буває нейтральним, часами можна відчутти певне упередження, хоча без натяку на якесь злобне сприйняття, як у вірші «Chinatown: Рибна крамниця»:

вони гелготять як пекінські гуси
ну от Пекінська опера задурно
коли вибирають у рибній крамниці
заморожену чи свіжу рибу
рибу китайці купують щодень
продавці у гумових чоботях
– наче сірі чаплі –
витирають в засмальцьовані білі фартухи
змащені риб'ячим жиром руки
гелготять і сміються [7, с. 55].

В. Махно неодноразово добродушно іронізує не лише над китайцями, але й над близькими йому старшими колегами з Нью-Йоркської групи, коли каже про них:

порожній East Village – заросла щока
Тарнавського – Бойчука й Рубчака
немає – Вони в 60-х
В кав'ярні сидять попиваючи drink
забули про час і сидять отак рік
а може століття – Спитати?
але їх не викличеш з кнайпи сюди
бо їм там цікаво там пиво і дим
там перші дружини і треті коханки
вони розмовляють неначе брати
викликають Лорку – як їх тепер – ти
й чарують підпилу еспанку [3, с. 40].

Третій вид Нью-Йорка, присутній у поезіях В. Махна, який я окреслила як «щоденний», дуже

часто переплітається з Нью-Йорком етнічним, бо коли поет замислено сидить у кав'ярні Starbucks і спостерегає крізь вікно, як навпроти двоє мексиканців укладають мармурові плити в парадний вхід будинку, тоді автоматично ми бачимо Нью-Йорк у його повній етнічній багатогранності, а притім, одночасно, виринає перед нашими очима щоденний Нью-Йорк коротко перед Різдом:

у кав'ярні крутять нав'язливий Jingle bells
вулицями миготять нью-йоркці з різдвяними
подарунками й авта
вучичні торговці розпродують туристам
усілякий непотріб
поліціанти мирно дрімують у теплому авті [3, с. 73].

Щоденний Нью-Йорк В. Махна – це також різні іконічні місця, про які він залюбки пише. Тут і згадка про театр Ля Мама – «оф-бродвейську шльондру», як окреслює її поет, у шлунку якої варяться «кантори, гротовські та сербани» (натякаючи на славних режисерів, що там представляли свої вистави), і згадка про площу Astor Place в Іст-Віллідж, звану будинком музичного видавництва «Carl Fischer. Since 1872», і не менш славне поетичними вечорами Cornelia Street Café, в якому ліричний герой познайомився з польською емігранткою – актрисою Ельжбетою Чижевською. Усі ці місця, крім історичного значення для самого Нью-Йорка, набирають одночасно особистої важливості для поета.

Тема еміграції, а особливо її соціальний вимір, не домінує у віршах В. Махна, але в його нью-йоркському доробку таки знаходимо декілька досить ключових творів про тих, хто покинув рідний край. Поет заторкує цю тему з історичної перспективи у вірші «SS Brandenburg 1913 рік», коли пише про двох молодих дівчат із рідного села його батька, котрі у вісімнадцять років покидають рідне село, щоб шукати нове життя за океаном в Америці, і про яких чув від батька, тільки на те, щоб побудувати розповідь про мігрантів давнини та сьогодення, звичайно бачачи себе в такому положенні сто років згодом:

*1964 мені вдасться народитися
щоби згодом описати подорож Єви й Анастасії
кораблем
SS Brandenburg
уже в Нью-Йорку
додавши кілька скутих переказів родини по лінії
батька*

Єва Махно й Анастасія Зень мабуть уже померли залишившись:
двома рядками у списку пасажирів корабля SS
Brandenburg
двома чорними нитками латинських букв
двома чорними смужками диму
попелом і сіллю
зеленою золою цього вірша
важким зітханням спочілої Америки [3, с. 100].

Коли про життя односельчанок свого батька В. Махно міг тільки здогадуватись і наповняти прогалини незнання своєю поетичною уявою, то про життя сучасних йому мігрантів Нью-Йорка усе, що він потребував, – це доволі чуйний смисл спостереження, чого йому аж ніяк не бракувало й надалі не бракує. У соціально гострій картинці про життя сучасних мігрантів у вірші «Weekend американської родини» бачимо цілий трагізм розбитих родин – і чоловіків, і жінок – котрі виїжджають з України на заробітки, щоб часто туди вже ніколи не повертатись, але котрі надалі дотримуються ритуалу телефонного зв'язку з покинутою родиною в рідному краю. В. Махно лише кількома рядками зображує всю безвихідь становища:

він міг би і не телефонувати
але це святе

поки він чекає на сполучення
його американська дружина
– нелегалка і ревна християнка –
– і не менш хтива самиця –
готує обід

нарешті чути гудки
з іншого життя

шлюбна дружина
– котра випхала його за океан
а тепер спить час від часу
з сусідом
– дружина якого
також нелегалить
в Італії –

увесь час скаржитися на
погане телефонне
сполучення

перекинувшись
про здоров'я
дітей
гроші

нічого не бажають
одне одному
і нічого не вимагають
одне від одного [7, с. 67–68].

Зовсім іншу емігрантську картину представлено у вірші «Переінакшення історії». У цій поезії замість анонімних мігрантів бачимо реальних людей, від композитора Леоніда Грабовського, котрий також опинився в Америці як емігрант і «тепер грає на органі у лютеранській церкві», до Миколи Воробйова, котрий міг залишитись у Нью-Йорку, але таки виїхав Україну. Все ж, найцікавіше у цій поезії – це поетова спекуляція: от щоб це було, якби чільні представники Нью-Йоркської групи – Юрій Тарнавський, Богдан Бойчук і Богдан Рубчак – ніколи не виїхали за кордон? Яким було б їхнє життя в Советській Україні? Звісно, картинка не виглядає підбадьорливою. Ю. Тарнавський, каже В. Махно, напевно спився б, Б. Бойчук римував би щось у «Бучацькій правді», а Б. Рубчак викладав би

десь у якомусь педінституті. У кінці вірша В. Махно доходить до висновку, що мабуть не варто переінакшувати історію, але, пишучи про своїх старших колег, він також безумовно й імпліцитно роздумує над своєю власною долею: щоб це було, якби він сам залишився жити в Тернополі, і цитуючи його рядок, «так і не знав [б] нічого про Нью-Йорк».

В інтерв'ю, яке Олександра Власюк провела з Махном для «Української правди» у травні 2018 р., поет підкреслено міркував про своє амбівалентне відчуття дому. Тобто, попри часті візити в Україну, а особливо у рідний Тернопіль, він вже стратив відчуття, що повертається до свого рідного міста, бо й атмосфера змінилася, та й друзі не ті. Він далі каже: «Я думаю, що дім – це те, що завжди в тобі» [1]. У цьому ж інтерв'ю В. Махно також згадує, що мотив пошуку дому був для нього характерним у віршах, написаних ще до виїзду, а от після еміграції він підкреслює своє захоплення мандрами, кажучи (можливо, напівжартома): «Найкраще я завжди себе почуваю в готелях» [1]. Нема бо де правди діти, що приїзд у Нью-Йорк відкрив йому літературний світ, який не був би йому настільки доступний, якби він не виїхав за кордон. Саме з Нью-Йорка В. Махно часто їздить у різні країни на різні поетичні фестивалі, куди його запрошують як українського поета, що проживає в Америці. Ці поїздки, відтак, надихають нові поезії, бо крім віршів про Нью-Йорк у доробку В. Махна знайдемо й вірші про Париж, Марбург, Гранаду в Нікарагуа, Люблін і ще багато інших міст. Він і сам це визнає в інтерв'ю з О. Власюк: «Складно сказати, як би склалися обставини за умов мого перебування в Тернополі. Але думаю, що життя в Нью-Йорку, все ж, розширило мої межі. Чого гріха таїти – це місто дає дуже багато в професійному плані» [1]. Ця заява виразно суперечить утертим стереотипам, що начебто для творчих людей, а особливо людей пера, для яких рідна мова є тим елементарним матеріалом, без якого немислимо реалізуватися, можуть все ж процвітати поза рідним краєм. Безсумнівно, світ скорчився і легкість та моментальність зв'язку через Інтернет творять доволі нові обставини, але не кожен спроможний їх успішно використовувати.

В. Махно обнімає відмінність і місцеперебування з типовим постмодерністським сприйняттям. Його Нью-Йорк, закорінений у специфіку, віддзеркалює багатогранність цього міста, його історію і відданість йому. Поетова спільнота «інакших» включає не лише поетів, живих чи померлих, але й звичайних чоловіків і жінок, яких він спостерігає під час прогулянок або сидячи за кавою у кав'ярні. Поет насолоджується ідіосинкразіями, які пропонує Нью-Йорк із усіма його привабами й недоречностями. До того ж етнічна багатогранність Нью-Йорка також допомагає В. Махнові з'ясувати своє власне почуття приналежності. Він – український поет, який дуже добре себе відчуває серед нью-йоркців. До речі, Тамара Гундорова у вступі до нової книжки В. Махна «Поет, океан і риба» (2019 р.) визначає його саме як нью-йоркського поета, який пише українською: «Я хочу заострити питання, стверджуючи, що не лише Махно користується з нью-

йоркського культурного досвіду як реципієнт, але і сам Нью-Йорк як культурний топос постає інакшим завдяки Махнові, себто збагачується тим, що говорить про нього український поет Василь Махно, який уже пустив своє коріння у великому і вічному Місті. Й у цьому сенсі Махно є не американським, а *нью-йоркським* поетом, який пише українською» [2, с. 4].

Одночасно, якими б космополітичними не були погляди В. Махна, його рідна мова, що є засобом його мистецького вислову, завжди штовхатиме його назад в українськість⁶. Це і є його ідентичність. Тому американське «тепер» поета нерозривно пов'язане з його українським минулим. Линучи думками до місця народження, він неодмінно єднає їх зі своїм нью-йоркським життям.

В. Махно великою мірою виявляє у своїх творах типову діаспорну культурну гібридність. Його вірші демонструють уважність до східноєвропейського коріння, але це коріння не приглушує американського життя, і в цьому процесі бачимо митця, який міркує над обома реальностями, притім збагачуючи себе новим досвідом. Такого роду гібридність, можливо, сигналізує небезпеку відчуження або почуття бездомності, але це напевно не стосується поезій В. Махна. Його позиція «аутсайдера», спричинена переміщенням, дозволяє йому свіжі підходи в творчості й розкриває для нього унікальні можливості розвиватися інтелектуально та мистецьки. Без сумніву, В. Махно повністю використовує ці багатокультурні перспективи, стаючи мимохідь громадянином світу, який не цурається свого українського етнічного походження.

⁶ Факт, що в поетовому доробку є вже дві перекладні книжки англійською мовою, цього ніяк не змінить. Обидві книжки з'явилися у перекладі Ореста Поповича. Це: *Thread and Selected New York Poems* (2009 р.) та *Winter Letters* (2011 р.).

Список використаних джерел

1. Власюк О. Інтерв'ю з Василем Махно: «На дві країни. Як український письменник Василь Махно живе в Америці». URL: <http://life.pravda.com.ua/2018/05/2/230691>.
2. Гундорова Т. «Василь Махно, або як стати американським поетом». *Махно В. Поет, океан і риба. Вибрані вірші (1993–2018)*. Харків : Фоліо, 2019. С. 3–14.
3. Махно В. 38 віршів про Нью-Йорк і дещо інше. Київ : Критика, 2004. 128 с.
4. Махно В. Зимові листи. Київ : Критика, 2011. 125 с.
5. Махно В. Поет, океан і риба. Вибрані вірші (1993–2018). Харків : Фоліо, 2019. 495 с.
6. Махно В. Я хочу бути джазом і рок-н-ролом: вибрані вірші про Тернопіль і Нью-Йорк. Тернопіль : Крок, 2013. 108 с.
7. Махно В. *Cornelia Street Café: Нові та вибрані вірші, 1991–2006*. Київ : Факт, 2007. 222 с.
8. Махно В. *Thread and Selected New York Poems* / trans. Orest Popovych. New York : Meeting Eyes Bindery, 2009. 126 с.
9. Махно В. *Winter Letters and Other Poems* / trans. Orest Popovych. New York : Spuyten Duyvil, 2011. 129 с.
10. Рубчак Б. «Мандрівник, іноді риба». *Махно В. Cornelia Street Café: Нові та вибрані вірші, 1991–2006*. Київ : Факт, 2007. С. 7–22.
11. Rewakowicz M. G. *Literature, Exile, Alterity: The New York Group of Ukrainian Poets*. Boston : Academic Studies Press, 2014. 250 с.

М. Ревакович,

Rutgersкий университет – Нью-Брансвик, США

НЬЮ-ЙОРК ВАСИЛЯ МАХНО: УКРАИНСКИЙ ПОЭТ КАК ГРАЖДАНИН МИРА

В фокусе внимания автора этой статьи – произведения Василя Махно, написанные им после того, как он поселился в Нью-Йорке. В отличие от старшего, послевоенного, поколения украинских писателей-эмигрантов, которые часто находились под негативными впечатлениями от перемещения, Василь Махно, утверждает автор, нашел свой взрослый литературный голос за пределами Украины. Каждый раз, когда мысли возвращают его к месту его происхождения, они органично вплетаются в контекст его жизни в Нью-Йорке. Поэт обнаруживает типичную диаспорную культурную гибридность, в рамках которой осознание им своих восточноевропейских корней неизменно врезается в его американскую жизнь. Это выявляет художника, который размышляет над двумя параллельными действительностями, которые чрезвычайно обогащают его. Писатель в полной мере использует такие множественные культурные возможности и делает себя гражданином мира, который через язык одновременно отмечает свое украинское этническое происхождение.

Ключевые слова: украинский поэт; литературный Нью-Йорк; перемещение; культурная гибридность; украинская диаспора.

M. G. Rewakowicz,

Rutgers University-New Brunswick, USA

VASYL MAKHNO'S NEW YORK: THE UKRAINIAN POET AS GLOBAL CITIZEN

This paper focuses on Vasyl Makhno's writings produced after he settled permanently in New York City. Unlike the older postwar generation of Ukrainian émigré writers who were often adversely affected by displacement, Makhno, I argue, found his mature poetic voice outside his native country. His New York poems invoke literary traces left by other poets and point to Makhno's keen sense of observation. Out of these explorations and observations, three kinds of the city emerge in his oeuvre: textual New York, ethnic New York, and 'everyday' New York. All three coexist with the poet's Ukrainian past and, conversely, whenever thoughts take him back to his place of origin, they are inseparably interwoven into the context of his new life in New York. The poet manifests a typical diasporic cultural hybridity, wherein the mindfulness of his East European roots is invariably etched into his American life, revealing the artist who reflects on these parallel actualities, enriching himself enormously in the process. Makhno's 'outsider' perspective imposed by diasporic circumstances offers unique opportunities to evolve artistically and intellectually. He takes full advantage of such plural cultural possibilities and makes himself a citizen of the world who through language simultaneously celebrates his Ukrainian ethnic background.

Key words: Ukrainian poetry; literary New York; displacement; cultural hybridity; Ukrainian diaspora.